

Képzés és Gyakorlat

Training & Practice

19. évfolyam, 2021/3-4. szám

Képzés és Gyakorlat

A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Kaposvár Campus Neveléstudományi Intézetének
és a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karának
neveléstudományi folyóirata

19. évfolyam 2021/3–4. szám

Szerkesztőbizottság

Kissné Zsámboki Réka főszerkesztő

Szerkesztők:

Pásztor Enikő, Molnár Csilla

Kloiber Alexandra, Frang Gizella, Patyi Gábor;

Kitzinger Arianna angol nyelvi lektor

Szerkesztőbizottsági tagok:

Podráczky Judit, Varga László, Belovári Anita,

Kövérné Nagyházi Bernadette, Szombathelyiné Nyitrai Ágnes, Sántha Kálmán

Nemzetközi Tanácsadó Testület

Ambrusné Kéri Katalin, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, HU

Andrea M. Noel, State University of New York at New Paltz, USA

Bábosik István, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, HU

Horák Rita, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka (Szerbia),

Tünde Szécsi, Florida Gulf Coast University, College of Education, Fort Myers, Florida, USA

Jaroslaw Charchula, Jesuit University Ignatianum In Krakow, Faculty of Pedagogy Krakow, PO

Suzy Rosemond, KinderCare Learning Center, Stoneham, USA

Krzysztof Biel, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Jolanta Karbowniczek, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Maria Franciszka Szymańska, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Abdülkadir Kabadayı, Necmettin Erbakan University, A.K. Faculty of Education, Konya, TR

Szerkesztőség

Kissné Zsámboki Réka főszerkesztő

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar

Képzés és Gyakorlat Szerkesztősége

E-mail: kissne.zsamboki.reka@uni-sopron.hu

9400, Sopron, Ferenczy János u. 5.

Telefon: +36-99-518-930

Web: <http://trainingandpractice.hu>

Web-mester: Horváth Csaba

Felelős kiadó: Varga László dékán

A közlési feltételeket

a <http://trainingandpractice.hu> honlapon olvashatják szerzőink

Képzés és Gyakorlat

Training and Practice

19. évfolyam, 2021/3-4. szám

Volume 19, 2021 Issue 3-4.

Jelen kiadvány az „*EFOP-3.6.1-16-2016-00018 – A felsőoktatási rendszer K+F+I szerepvállalásának növelése intelligens szakosodás által Sopronban és Szombathelyen*” című projekt támogatásával valósult meg.

TARTALOM

Table of Contents

TANULMÁNYOK

BENCÉNÉ FEKETE, ANDREA: <i>Intercultural Education in Early Childhood</i>	5
IZSAK, HAJNALKA: <i>Public awareness of correctional education carried out in juvenile correctional facilities</i>	15
KÁNTOR ZSUZSANNA: <i>Mi jár a gyermekek fejében? – A koragyermekkorai tanulás szülői és óvodapedagógusi szemmel</i>	28
LANTOS TÜNDE: <i>A munkahelyi informális tanulás meghatározó szerepe a pedagógusok folyamatos szakmai fejlődésében</i>	41
MENDELOVÁ, ELEONÓRA – ZELENÁ, HANA: <i>The current parental role in the reflection of changes in family life</i>	54
MRÁZIK JULIANNA: <i>Az e-tanulás segítése. A tanulás-szervezés átkeretezése hagyományos és nem hagyományos környezetben</i>	64
TÓTH-MERZA KATALIN – BONTÓ PETRA – ALMÁSSY ZSUZSANNA: <i>Az óvodapedagógusok általános jóllétének és munkahelyi jellemzőinek vizsgálata</i>	73
TUDLIK CSILLA: <i>A pályaeérdeklődés három konstruktuma, amely segíti a gimnáziumi tanulók megismerését</i>	85
UNGER VIVIEN ÉVA: <i>A pedagógiai intézményekhez fűződő kapcsolatban szerepet játszó bipoláris élmények összehasonlító vizsgálata</i>	96
VIDA GERGŐ: <i>A tanulási zavar elmélete és diagnosztikája – tanulási zavarral küzdő tanulók kompenzálásának segítése</i>	110

KÉPZÉS ÉS GYAKORLAT

CSIHA TÜNDE NOÉMI:

A szülői jelenlét hatása a motivációra a kora gyermekkori nyelvvelsajátításnál 120

JUHÁSZ VALÉRIA:

A nyelvi tudatosság fejlesztése óvodásoknak és alsó tagozatos tanulóknak dobókockás játékokkal 136

KISSNÉ ZSÁMBOKI RÉKA:

Az óvodapedagógus hivatásra felkészítő képzési tartalmak vizsgálata a hallgatók szakmai gyakorlatainak tükrében 149

KOÓS ILDIKÓ:

Út a nyelvi kompetencia teljessége felé 6–10 évesek anyanyelvi nevelésében: a szintagmák központi szerepe Zsolnai József NYIK-programjában 162

KOVÁCS ELVIRA:

A kooperatív tanulás során előforduló nehézségek a tanítói vélemények tükrében 170

PÁSZTOR ENIKŐ:

Az „egy személy egy nyelv” idegennyelvi módszer bemutatása az Ágfalvi Napsugár Óvodában egy empirikus kutatás tükrében 180

TARY BLANKA:

Tanárok és tanárjelöltek olvasási stratégia használata és olvasási szokásai anya,- illetve idegen nyelven 189

IVÁNCSIK RÉKA – PETŐNÉ CSIMA MELINDA – MOLNÁR MARCELL:

A 7-14 éves sérült, fogyatékos gyerekek és a terápiában velük dolgozó lovak stressz-szintváltozása lovasterápiás fejlesztések hatására 198

RECENZIO

KÉRI KATALIN:

„Testi fordulat” a neveléstörténetben: testnevelés, egészségnevelés Európában a 20. század első felében 212

DÓRA LÁSZLÓ:

Szülők kézikönyve az okoseszközök intelligens használatához 218

JUHÁSZ VALÉRIA¹**A nyelvi tudatosság fejlesztése óvodásoknak és alsó tagozatos tanulóknak dobókockás játékokkal**

A nyelvi tudatosság megfelelő fejlettségi szintje elengedhetetlen az írás-olvasás megtanulásához, illetve a további nyelvi fejlődéshez. Számos kisgyerek iskolába lépéskor nem rendelkezik megfelelő szintű nyelvi tudatossággal. A hazai és a nemzetközi kutatási eredmények is sürgetik, hogy már óvodáskorban kezdjük el a literációs készségek megfelelő előkészítését. Ebben – az általános nyelvi tapasztalatszerzésen túl – a nyelvi elemekre történő tudatos összpontosítás, figyelemráfordítás is szerepet játszik. Tanulmányunkban röviden részletezzük a nyelvi tudatosság szintjeit, majd olyan típusú dobókockás feladatokat adunk közre, amelyek hozzásegítik a gyerekeket ahhoz, hogy játékosan, örömmel foglalkozzanak a nyelvvel.

1. Bevezetés

A nyelvi tudatosság fejlesztése elengedhetetlen az olvasás megtanulásához, a tanulási képesség kifejlesztéséhez, az idegennyelv-tanulás sikerességéhez. A nyelvi tudatosság fejlődése óvodáskorban kezdődik, és eltarthat életünk végéig (Hawkins, 1984, pp. 67, 71), folyamatosan árnyalódik, új részletekkel gazdagodik, ahogy egyre jobban a birtokában leszünk nemcsak saját nyelvünknek, hanem más idegen nyelveknek is.

A nyelvi tudatosság fejlesztése a 2020-as Nemzeti alaptantervben is kiemelt feladat, különösen alsó tagozatban, ahol még csak kevésbé vezetjük be a gyerekeket a metanyelvi ismeretekbe (pl. szófajok megnevezése), mert a metanyelvi ismeretekhez szükséges absztrakt gondolkodáshoz még nem rendelkeznek megfelelő rendszerismereti alapokkal. Ezt a rendszerismertet alapozza meg a nyelvi tapasztalatokon keresztül a nyelvi tudatosság fejlődése. Ahhoz, hogy ez a tudás és képesség a megfelelő időben és módon fejlődhessen, az szükséges, hogy a gyerekek minél több olyan adekvát nyelvi anyaggal találkozzanak, amely segít nekik felfedeztetni a nyelvi mintákat, a nyelv működését. Ezenkívül az is szükséges, hogy mindezt a tevékenységet örömrzeter is kísérje, mert az örömrzeterre felszabadulnak az agyunkban a jutalmazó, a figyelmet és a kitartást is fenntartó, a további motivációt is kiváltó dopaminhormonok (Gyarmathy, 2019,

¹ Főiskolai docens, tanszékvezető, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar; email: juhaszvaleria@jgypk.szte.hu

2020). Az agynak ez a fajta jutalmazó rendszere elősegíti az új szinaptikus kapcsolatok kialakulását, az agy folyamatos újrarahuzalozását.

Amikor pedagógiai módszerként a játékot választjuk, akkor figyelembe kell vennünk a játékosok életkorát, játéktapasztalatát, a játékosok számát, a játék bonyolultságát, hogy milyen az eszközlehetőségünk, mennyi időnk van. Korábbi tanulmányunkban részletesen írtunk arról, hogy milyen szempontoktól függ az, hogy valaki valamit játéknak értelmez, vagy feladatként él meg (Juhász and Radics, 2020), ezért erre most nem térünk ki. Mindig figyelniük kell arra, hogy az általunk játéknak gondolt tevékenység a diákok számára is az legyen.

Jelen gyűjteményben olyan dobókockás játékokat gyűjtöttünk össze, amelyek egy-két, de akár egyszerre egy osztálynyi gyerekkel is játszhatók. A játékoknál több szintet, nehezítési fokot is leírtunk.

A következőkben röviden sorra vesszük azokat a nyelvi tudatossághoz kapcsolódó területeket, amelyek alapvetőnek számítanak az írás-olvasás megtanulásában. Ezek után következnek a nyelvi tudatosság területeihez köthető dobókockás játékok.

2. Az írás-olvasáshoz szükséges nyelvi tudatosság

Az utóbbi évtizedekben megszorodtak azok a kognitív idegtudományi kutatások, amelyek megerősítették az anyanyelvi készségek fejlettségi szintjének szerepét az olvasástanulásban. A kisgyermekkel való rendszeres beszélgetések, képeskönyv-nézegetések, közös olvasások, a ringatók, a mondókázások vagy egyéb nyelvi játékok nemcsak a szókincs növekedését segítik elő, hanem a kommunikációs tapasztalatokon keresztül növelik a gyermek literációs ismereteinek a kialakulását (Juhász, 2017), nyelvi tudatosságát (annak megértését és alkalmazását, hogy a nyelv hogyan működik), metanyelvi tudatosságát (annak képességét, hogy a nyelvre tárgyként figyelünk, arról ítéleteket tudunk alkotni) (Csirikné, 1998; Tóth, 2002; Adamikné, 2006a, b).

3. Literációs ismeretek

A literáció szó magyar használata tágabb értelmezésben inkább műveltséget, jártasságot jelent (Steklács, 2018), szűkebb értelemben pedig az íráshoz, olvasáshoz tartozó képességek kibontakoztatását (Juhász, 2019). A literációs tudatosság a nyelvi tudatossággal párhuzamosan fejlődik, de fókusza az írás-olvasás megtanulására helyeződik. A nemzetközi szakirodalomban megkülönböztetnek informális és formális literációs nevelést. Az informális tevékenységek közé olyan események tartoznak, amelyek segítik a gyermek nyelvi tapasztalatszerzésének sokszínűségét. A ringatók, a mondókázások, versmondások fejlesztik például a beszéd ritmusának

észlelését, illetve annak produkcióját. A beszédritmus észlelésére épül a szótagok észlelése. Az informális literációs tevékenységek közé tartoznak még a képeskönyv- vagy mesefilm-, illetve filmnézések, mesélések, amelyek bővítik a gyermek szókincsét, fejlesztik a nyelv szerkezetének megtapasztalását, a pragmatikai, azaz a nyelvhasználattal kapcsolatos ismereteit. A literációs tudatosság formális tevékenységei közé azokat a hétköznapiakban megjelenő, rövid idejű, nem tudatos, ám direkt tanításokat soroljuk, amelyek célja az írás-olvasás tanulásának előkészítése. Ide tartozik például a betűismeret, a betű nevének ismerete, az olvasásirány, a beszéd és az írott szöveg közti viszony stb.

4. A nyelvi tudatosság szintjei

A nyelvi, metanyelvi tudatosságnak a következő szintjeit különítjük el: fonológiai, ortográfiai, morfológiai, szintaktikai (morfoszintaktikai), szemantikai (morfoszemantikai), pragmatikai szint.

Az olvasás egyszerű modelljében (Hoover–Gough, 1990) (olvasás = dekódolás + nyelvi megértés) a dekódoláshoz tartozik a betűzési és a szóolvasási képesség. Ennek három legfontosabb összetevője – Berningernek és munkatársainak (2010) kutatása szerint – a fonológiai, morfológiai, illetve az ortográfiai tudatosság.

A fonológiai tudatosság kialakulásának feltétele az ép hallásra alapuló beszédhanghallás, a beszédhangok (fonémák) stabil kategóriáinak a kialakulása (Csépe, 2006), amely a beszéd zeneiségének észlelésére, az intonáció, a ritmus észlelésére (Goswami, 2011) épül. A fonológiai tudatosság az a képesség, hogy hozzá tudunk férni a szavak belső szerkezetéhez, a szavakban lévő hangokat fel tudjuk ismerni, képesek vagyunk azokat azonosítani, egymástól megkülönböztetni, és velük különböző műveleteket tudunk végezni (Csépe, 2006; Lőrík–Kászonyné, 2009; Juhász–Kálló, 2017b). A fonológiai feldolgozásnak szerkezetileg két szintje van (Goswami, 2003): az észlelés a nagyobb egységtől halad a kisebb felé: megkülönböztetik fonológiai tudatosság szótagszintjét, illetve fonémaszintjét (Blomert–Csépe, 2012). A szótagtudat spontán, a ritmusészleléssel összefüggésben fejlődő képesség (Goswami, 2011), ami hároméves korban már megnyilvánul mondókázás közben, például a beszédritmus és a mozgásritmus összehangoltságában, míg a fonématudatosság az írás-olvasás tanításához kötődik, ez tehát nem egy spontán fejlődő képesség. Míg a szótagtudat egy ritmikai szerkezeti egységet jelöl, addig a fonématudat esetében a hangok megkülönböztető formánsaira (hangrezgés-összetevők: a képzés helye, módja, a zöngéesség és az időtartam) helyeződik a hangsúly. Fejlesztés hatására rövid

időn belül jelentős eredmények érhetők el a tudatosságban. Háromévesen inkább a mondókázáson, a szótagokon van a hangsúly, 5-6 évesen pedig már a tudatos produkciót, fonémamaniplulációkat is segíthetjük fejlődni.

Az ortográfiai tudatosság a nyelvi tudatosságok között a hazai kutatási paradigmában egy kevésbé kutatott téma (pl. Tóth, 2012; Varga–Csépe, 2018). Az ortográfiai tudatosság – röviden – az a képesség, hogy felismerjük, egy adott nyelv ortográfiájához illik-e egy adott szó, vagyis egy megjelenített szóforma grafikus mintázata, betűsora jellemző-e például a magyar nyelvre.

A morfológiai tudatosság kialakulását megelőzi a morfémák (szótövek, képzők, jelek, ragok) elsajátítása 2 éves kortól, majd az ezekkel történő manipulációk során fejlődik nyelvi tudatossággá. A morfémák a nyelv azon legkisebb elemei, amelyek (grammatikai, illetve lexikai) jelentéssel bírnak, a morfológia pedig azoknak a szabályoknak a rendszere, amely eligazít bennünket abban, hogy a különböző morfémákból hogyan alkothatók szavak. A morfológiai tudatosság a szavak belső szerkezetében lévő legkisebb, jelentéssel bíró egységekre történő reflektálási/analizálási (dekompozíciós: sók = só + k, gömbhal = gömb + hal) és szóalkotási (produktivitási: só + k = sók, vas + villa = vasvilla) képesség (Juhász–Kálló, 2017a).

A gyakori előfordulású morfémák ismerete a kezdő olvasó számára felgyorsítja az olvasástanulás folyamatát, különösen igaz ez a hosszabb, több szótagú szavak esetében (Wolf–Stoodley, 2008). A morfológiai tudatosság tehát nemcsak segíti az olvasás és szövegértés fejlődését, hanem az olvasás – a szókincsen keresztül – maga is elősegíti a morfológiai tudatosság fejlődését. Míg a fonológiai tudatosság az olvasás-írás tanulás első két évében bír erős prediktív értékkel, addig a morfológiai tudatosság inkább az olvasáselsajátítás későbbi szakaszaiban fejti hatását ki az olvasásra, szövegértésre, ami az életkor előrehaladtával egyre nő (Török–Hódi, 2015).

A szintaktikai vagy morfoszintaktikai tudatosság a mondatok jólformáltságára, mondaton belüli megszerkesztettségére vonatkozik, azaz a szószerkezetek sorrendjére, a szórendre, ragozásra. A szemantikai tudatosság a szavak denotatív (megnevezés), konnotatív (alapjelentéshez társuló többletjelentés) jelentéseinek ismeretére, használatára, illetve az arra való reflektálási képességekre utal. A szavak használati értékét, vagyis a jelentést és a használatot (pragmatikát) érdemes komplex rendszerben gondolkodva használnunk, hiszen a jelentés szorosan összefügg a használattal.

5. A játékos feladatok összeállítása

Az összeállított dobókockás feladatok a nyelvi tudatosság fejlesztését segítik elő. Kiemelten foglalkozunk a fonológiai, illetve a morfológiai tudatosság fejlesztésével. Ezeknek a fejlesztését már óvodában, középsős kortól érdemes elkezdni, azonban konkrét életkori kategóriákat nem illesztettünk az egyes feladatokhoz, mert a gyermekek anyanyelvi tudatosságának a szintje nagymértékben függ a genetikai hozadékokat érvényesítő környezeti faktoroktól, vagyis hogy mennyit van kitéve a gyermek a családban – vagy máshol – különböző nyelvi tapasztalatszerzési lehetőségeknek.

A gyűjteményben található játékok egy részét az SZTE JGYPK-n tanuló óvodapedagógusok gyűjtötték, más részüket magunk fejlesztettük. A játékok egy kisebb része egyéb anyagokban, internetes forrásokban, esetleg más variációkban, más név alatt is megtalálható. Egy-két itt leírt játék korábbi anyagunkban előfordul (Juhász–Kálló–Radics, 2019). Célunk az volt, hogy a 4–10 éves korosztály számára olyan nyelvi készségfejlesztő játékokat gyűjtsünk egy csokorba, amelyek elősegítik és játékosan támogatják az írás-olvasás tanulást, a nyelvi fejlődést. Fontosnak tartjuk, hogy ezekkel a pár perces játékokkal a kicsikkel megszeretessük a nyelvvel való foglalkozást.

A játékok párosan vagy kisebb csoportokban is játszhatók, nagy többségük pár perces gyakorlat. A feladatgyűjteményben található játékokat azokkal a kisgyerekekkel lehet elkezdni, akik felismerik és ránézésre azonosítani tudják a dobókocka oldalain a pontok számát mind kanonikus, mind nem kanonikus elrendezésben.

A játékelményt növelheti, ha valami versengést teszünk a feladatokhoz. Mindig a gyerektől függ, hogy valamit játékos örömmel végez, vagy (nehéz) feladatként. Igyekezzünk játékos hangulatot teremteni nevetéssel, hanghatással is!

6. Játék szavakkal

Mondj annyi olyat!

A szavak előhívása sok gyereknek gondot okoz, de igen fontos összetevője a beszédkésztetésnek, a fogalmazási képességnek. Főneveket könnyebb lehívni, mint igéket (lásd részletesebben: Juhász–Kálló–Radics, 2019, pp. 74–78).

A gyermekek dobnak a kockával, és annyi szót kell mondaniuk egy előre megadott témához, ahányast dobtak. Minden dobásnál adjunk meg új témát. Pl.: Tavasz – 3: hóvirág, húsvét, napsütés. Ha a gyerek nem tud annyit felsorolni, akkor segítsük definícióval. Igyekezzünk vál-

tozatos témákat kínálni a nagyobbaknak: folyadékok, irodai szerek, húsfélék, fűszerek, betűtípusok, országok, városok, csomagolóanyagok, tavaszi virágok, bogyós gyümölcsök, felsőruházat stb.

Nézz szét!

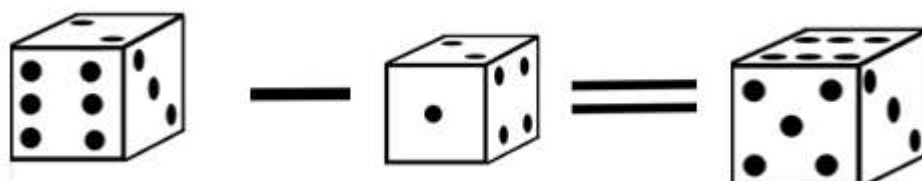
Valaki dob a kockával, majd körbenéz, és elmeséli, miből lát maga körül annyit, amennyit a kockával dobott. (Érdeemes olyan helyen tartózkodni, ahol sok mindent lehet látni a környezetben.) Például 4-et dobott a gyermek, így a válasz „Látok 4 játék autót”.

Játékváltozat

Annyi különböző dolgot kell megnevezni, ahányast dobott a játékos. Például, ha 4-est dobott a gyermek, akkor: „Látok madarat, fát, autót, óvónénit.” Ez az egyszerűbb változat.

Játékváltozat

Két dobókockával dobunk külön kézzel, a nagyobb számból kivonjuk a kisebbet, és annyit kell felsorolni a megadott dologból.

Hónapsoroló

Ez a játék egy vagy két dobókockával is játszható. Annyi egymás után következő hónapot kell felsorolnia a gyermeknek, ahányast dobott. Megadhatjuk például a kezdő hónapot. A következő onnan is folytathatja, ahol a másik abbahagyta. Ha decemberhez értünk, kezdjük előlről!

Ha már jól begyakorolták a hónapok neveit, akkor lehet, hogy azt a hónapot kell megneveznie, amelyik számot dobta (7, tehát július). Azt is kérhetjük, hogy nevezze meg, az adott hónap melyik évszakban van. Ha a játékos megnevezte a dobott sorszámú hónapot, jellemezheti is. (Pl.: 3. Ez a hónap a március. A tavasz első hónapja, a kertben nyílnak a virágok, csicseregnek a madarak.)

Párcsere

Párosan vagy kisebb csoportban játszható. Két dobókocka kell a játékhoz. Felírunk hat melléknevet/melléknévi igenevet egymás alá, mellé pedig hat főnevet. Megszámozzuk az összes melléknevet és főnevet. Meghatározzuk, melyik kocka lesz a mellékneveké (a bal oldali például), melyik a főneveké (a jobb oldali). Mindkét dobókockával egyszerre dobunk, és megkeressük azokat a szavakat, amelyik sorszámút „kidobtuk” a kockával. Ha dobtunk egy egyest és egy négyest, akkor a 1. melléknév mellé kell kimondani a 4. főnevet (pattogós királylány az alábbi táblázat alapján). Az kap pontot, aki ezt hamarabb kimondja. Fontos, hogy beszéljék is meg, mit tudnak elképzelni e furcsa szerkezetek jelentéséről. Mondatba is tehetik.

1. pattogós	1. hamburger
2. gyűrött	2. hangulat
3. rongyos	3. focilabda
4. szigorú	4. királylány
5. édes	5. puszi
6. óriási	6. béka

Játékváltozat

E játékot lehet alliteráló vagy rímelő szavakkal is játszani. Ha nincs nálunk dobókocka, akkor az ujjainkat is használhatjuk. A két játékos hátra teszi a kezét, és adott jelre előkapják a kezüket, miközben 1-től 6-ig mindegyikük egy-egy számot mutat. A feladat, hogy a két szám alapján minél gyorsabban kimondják a szó szerkezetet. Abban előtte meg kell egyezni, hogy ki melyik oszlopot mutatja az ujjával. A játék fogalmazásfejlesztéshez is használható.

Háromlábú szék

Dobunk a dobókockával egy számot, például 3, és mondunk vele egy olyan szerkezetet, ami ennyi részből álló valami, ennyi valamilyen van valaminek. A fantázia lényeges ebben a játékban: kétkaros fotel, ötliteres edény, háromöklű Joe, négyszemű bagoly stb. Jobb hangulatú lesz a játék, ha engedjük a szabad társításokat!

7. Játék szótagokkal*Padődő: szótag tapskísérettel*

Dobunk a dobókockával, és annyi szótagos szót kell találni és kimondani, ahány pöttyöt látunk a dobókockán. Aki gyorsabban kimondja, az kap pontot. Kisebбекnél a játékot tapssal is kísérjük, segíthetjük a szótalálást definícióval, esetleg egy rímes szóval!

Játékváltozat

Dobókockával dobunk, és annyi szótagú szót kell mondani, ahány pötty van a kocka alján, ami nem látszik. Mivel a dobókockának az ellentétes oldalain lévő pöttyök számának összege mindig hét, így, ha egyet dobtunk, a játékosnak egy hat szótagos szót kell mondani. Segítsük a feladatot a morfémak használatának bevonásával, hat szótagos szót nem könnyű mondani. Pl. a játékos hatot dob: tudja, hogy a számológép egy négy szótagos szó, akkor úgy tud belőle hat szótagost alakítani, hogy vagy hozzátesz egy másik két szótagost, vagy más morfémakombinációt: számológépüzlet, számológépekkel stb. Segítsük az ilyenfajta nyelvi kombinációs gondolkodás alakulását.

Játékváltozat

Két kockával dobunk, a nagyobb számú pöttyből kivonjuk a kisebbet. $5-2=3$, tehát három szótagú szót kell mondani. Ha az összeg nullára jön ki, újra kell dobni. A kivonásos feladatot megcsinálhatják az ügyesebbek a kocka aljain lévő pöttyök számával is.

Csak az x.-et mondd!

A játékhoz kell egy dobókocka. Alább láthatók hat szótagos szavak. Kimondjuk az egyik hat szótagos szót, majd dobunk a kockával. Csak azt a szótagot kell kimondania a játékosnak, ahányast lát a dobókockán. Ha öt pöttyöt lát, a hat szótagos szó 5. szótagját kell kiemondania. Egy szóval több kör is játszható, így ugyanannak szónak különböző szótagjait mondják ki a játékosok.

Hat szótagos szavak: kristálypohár, csokoládétorta, iskolaigazgató, lakásfelújítás, csomagolópapír, citromfacsaróprés, vonatállomáson, világbajnokságot, pénzautomata, állatkereskedés, nyuszisimogató, szőnyegtisztítógép, palacsintászta, varázslóiskola.

Csak addig mond!!

Ehhez játékhoz válasszunk ki egy közösen ismert verset! Dobunk a kockával, és addig a szótagig kell elmondania valakinek a verset, ahányast dobtunk a kockával. Ha négyes dobtunk, és az Egy, megérett a meggyet mondjuk, akkor: Egy, megérett a... – eddig kell mondani. Újra dobunk a kockával, és annyi szótaggal folytatja másvalaki a verset, ahányast dobott. Magukban is mondhatják a mondókát, és csak azt a szótagot mondják ki, ahányast dobtak. Ezt lehet szavakkal is játszani: nem a szótagokat számolják, hanem a szavakat.

8. Játék hangokkal

Ábécében

Leírjuk az ábécé egymás után következő 5 betűjét egymás alá. Ezek után dobunk a dobókockával. Annyi szót kell írni az adott kezdőbetűvel, ahányast dobtunk. És így tovább – mind az öt betűvel. Versenyre is lehet játszani. Egymás után ötször dobunk, majd odaírjuk mindegyik kezdőbetű mellé a számot, hány szót kell vele írni, és a megadott jelre kezdődhet a játék.

Tollfosztás

Minden párosnál van egy dobókocka, kettőjüknek egy tolla, mindenki előtt van egy papír. Rajtra az egyikük elkezd tulajdonneveket írni pl. K betűvel, a másik pedig dobni kezd a kockával. Addig írhat a kezdő, amíg a másik egyest vagy hatost nem dob. Ha ezek valamelyikét dobta a játékos párja, elkéri a tollat a másik kezéből, és ő kezd el írni K-val neveket. Közben a másik dob a dobókockával... Aki hamarabb kész a 10–20 névvel, az nyert. Gyorsan kell dobálni a kockát, hogy a másik ne tudjon sok szót leírni.

Szógyűjtés dobókockákkal

Minden résztvevőnél van egy kocka, toll és papír. Egyszerre kezdenek dobni a kockával. A játék 2 percig tart. Dobnak, leírják a dobott számot, aztán annyi betűből álló szót írnak, ahányast dobtak. Ezt egészen addig folytatják, amíg le nem jár az idő. Amikor az idő lejárt, össze kell adni a dobókockán dobott számok összegét, meg kell számolni a szavak betűszámát, és ha egyezik a kettő, az nyer, aki két perc alatt a legnagyobb összeget dobta, és egyezik a betűk számával is.

Csak az x. hangot modd!

Gyűjtünk hatbetűs szavakat, és csak azt a hangot mondja ki a szóból a játékos, ahányast dobott.

9. Játékok rímekkel

Számra szót

Játékleírás:

Dobunk egy dobókockával, és a kapott számra mondunk egy rímelő szót:

1. egy – hegy, megy, fed, lenn;
2. kettő – tető, teknős, rendőr, erős;
3. három – tátog, látom, álom, távol;

4. négy – fény, lény, szél, kék;

5. öt – bök, köt, lök, szög;

6. hat - fagy, agy, rak, ad.

Aki gyorsabban mond, az kap pontot.

Játékváltozat

Két kockával dobunk, és arra keresünk rímelő szót. A kockák sorrendje mindegy.

4; 6: béka, répa, de erre jó a marék is, mert fordítva is lehet a kockák sorrendjét venni.

A rímeket már akár szókapcsolatokból is összeállíthatjuk. A játékot több dobókockával is játszhatjuk.

Rímes versek – kreatív írás

Ha jól begyakoroltuk, hogy milyen rímet hívnak elő egytől hatig a számok, akkor lehet rímes sorokat is mondani rá. Aki dob, az mondja a sort. Lehet így közösen verset is írni.

Példa:

Egy, magas, mint a hegy.

Kettő, forró, mint a fedő.

10. Mondatok

Mondatalkotás

A gyermek egy dobókockával dob, majd a dobott számmal megegyező szavakból álló mondatot kell alkotnia. Ha jól megy a játék, később lehet két dobókockával is játszani.

Mondatdobókocka

A játékhoz 5 db dobókocka, papír, írószer szükséges. Valaki dob a dobókockákkal, a dobó játékos hangosan felolvassa az öt dobókockán kidobott számokat: pl. egy, öt, négy, négy, öt. A sorrendnek nincs jelentősége. A cél az, hogy a játékosok mielőbb olyan, grammatikailag jól formált mondatot alkossanak, amelyben a szavak a dobókockák értékének megfelelő betűszámból állnak. A játék csapatban is játszható, oly módon, hogy a mondatot le kell írni, s aki kitette a mondatvégi írásjelet, szól, hogy kész.

Mi történt velem?

A játékos egy dobókockával dob. A pöttyök száma itt életkort jelent, vagyis el kell mesélnie azt, hogy annyi évesen mit történt vele. Ha nincs még pl. 6 éves, de hatost dobott, akkor elmondhatja, hogy mit szeretne már 6 éves korára tudni. Biztassuk őket arra, hogy használják a

de, pedig, és, mert kötőszavakat, s így – ha a kisebbek ezt még nem is tudják – összetett mondatokat alkothatnak. Lehet képzeletbeli dolgokat is mondani.

Számos mese

A gyerekek sorban dobnak egy dobókockával, és a dobott számokat beleszövik egy mesébe/történetbe. Ha nem jut semmi az eszükbe, a többiek segíthetnek a játékosnak.

Pl. a dobott számok: 1, 3, 2.

„Egyszer volt, hol nem volt, 1 kis házban az erdő szélén élt 3 kisnyuszi, mindegyik kisnyuszinak 2 hosszú, pihe-puha füle volt.”

Kérdező

A dobókocka minden számához 1–6-ig hozzárendelünk egy kérdőszót, például: 1. mi, mit; 2. hány, mennyi; 3. mikor; 4. hol, hova; 5. miért; 6 hogyan.

A gyerekek sorban dobnak, és a dobott számnak megfelelő kérdőszóval feltesznek egy kérdést valakinek. (A játék forrása: <https://tefltastic.wordpress.com/worksheets/grammar/question-formation/yes-no-qs/yes-no-qs-dice-game/>.)

BIBLIOGRÁFIA

- Adamikné, J. A. (2006a). A nyelvi tudatosság fejlődése az anyanyelv elsajátítása során. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 6. évf. 1–2. pp. 5–23.
- Adamikné, J. A. (2006b). *Az olvasás múltja és jelene: az olvasás grammatikai, pragmatikai és retorikai megközelítésben*. Budapest: Trezor.
- Berninger, V. W., Abbott, R. D., Nagy, W., Carlisle, J. (2010). Growth in Phonological, Orthographic, and Morphological Awareness in Grades 1 to 6. *Journal of Psycholinguistic Research*, 39. évf. 2. sz. pp. 141–163. DOI: [10.1007/s10936-009-9130-6](https://doi.org/10.1007/s10936-009-9130-6)
- Blomert, L., Csépe, V. (2012). Az olvasástanulás és -mérés pszichológiai alapjai. In: Csapó, B., Csépe, V. (Eds.) *Tartalmi keretek az olvasás diagnosztikus értékeléséhez*. pp. 17–85. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Csépe, V. (2006). *Az olvasó agy*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Csirikné Czachesz, E. (1998). *Olvasás és pedagógia*. Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió.
- Goswami, U. (2003). Phonology, learning to read and dyslexia: A Cross-linguistic analysis. In: Csépe, V. (ed.) *Dyslexia: Different brain, different behaviour: Neuropsychology and cognition*. pp. 2–33. NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers. DOI: [10.1007/978-1-4615-0139-8_1](https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0139-8_1)

- Goswami, U. (2011). A temporal sampling framework for developmental dyslexia. *Trends in Cognitive Sciences*, 15. évf. 1. sz. pp. 3–10. DOI: [10.1016/j.tics.2010.10.001](https://doi.org/10.1016/j.tics.2010.10.001)
- Gyarmathy, É. (2019). Öröm és boldogság az iskolában. *Új Pedagógiai Szemle*, 9–10. sz. pp. 112–121.
- Gyarmathy, É. (2020). *A különleges nevelési igény és a távtanulás a 21. század fényében*, MTA.hu. [online] https://mta.hu/tudomany_hirei/a-kulonleges-nevelesi-igeny-es-a-tavtanulas-a-21-szazad-fenyeben-110655.
- Hawkins, E. W. (1984). *Awareness of language: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoover, W. A., Gough, P. B. (1990). The simple view of reading. *Reading and Writing*, 2. évf. 2. sz. pp. 127–160. DOI: [10.1007/BF00401799](https://doi.org/10.1007/BF00401799)
- Juhász, V. (2017). A literációs tudatosság kialakulása az olvasástanulás előtt. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 26. évf. 12. sz. pp. 38–44.
- Juhász, V. (2019). Nemzetközi Olvasáskonferencia 2019, Koppenhága. *Anyanyelv-pedagógia*, 4. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=815> [2021. május 9.]
- Juhász, V., Kálló, V. (2017a). A szótagtudat fejlesztése óvodás-, illetve kisiskoláskorban. *Anyanyelv-pedagógia*, 10. évf. 3. sz. DOI: [10.21030/anyp.2017.3.3](https://doi.org/10.21030/anyp.2017.3.3)
- Juhász, V., Kálló, V. (2017b). Fonológiai tudatosságot alapozó szókincsfejlesztő feladatsor – Játéksor az m fonémára 5-6 éveseknek óvodai foglalkozásra, *Fejlesztő Pedagógia*, 28. évf. 3–6. sz. pp. 164–175.
- Juhász, V., Kálló, V., Radics, M. (2019). *Anyanyelvi nevelés, írás-olvasás előkészítés óvodás- és kisiskoláskorban*. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.
- Juhász, V., Radics, M. (2020). Játékok az iskolában – Anyanyelvi készséget, nyelvi tudatosságot és egyéb, nem kognitív képességet/készséget fejlesztő társasjátékok alkalmazása tanórán. *Képzés és Gyakorlat*, 18. évf. 1–2. sz. pp. 181–194. DOI: [10.17165/TP.2020.1-2.16](https://doi.org/10.17165/TP.2020.1-2.16)
- Lőrík, J., Kászonyiné, J. I. (2009). A fonológiai tudatosság fejlesztése és hatása az írott nyelv elsajátítására. In: Marton, K. (Ed.) *Neurokognitív fejlődési zavarok vizsgálata és terápiája. Példák a bizonyítékokon alapuló gyakorlatra*. Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, ELTE Eötvös Kiadó.
- Steklács, J. (2018). PISA 2015 után, PISA 2018 előtt. A szövegértő olvasás fejlesztésének, tanításának feladatai. *Könyv és Nevelés*, 1. sz. [online] <http://folyoiratok.ofi.hu/konyv-es-neveles/pisa-2015-utan-pisa-2018-elott>. [2021. május 9.]

- Török, T., Hódi, Á. (2015). A morfológiai tudatosság fejlődése, mérési lehetőségei és az olvasás-szövegértéssel való kapcsolata. *Anyanyelv-pedagógia*, 1. sz. [online] <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=551>. [2021. május 5.]
- Tóth, D. (2012). *Mit, miért, hogyan? Mérés és értelmezés a kognitív olvasásfejlődési vizsgálatokban*. Doktori (PhD) disszertáció. Budapest. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Pszichológiai Doktori Iskola.
- Tóth, L. (2002). *Az olvasás pszichológiai alapjai*. Debrecen: Pedellus Tankönyvkiadó.
- Varga, V., Csépe, V. (2018). A szóolvasás modelljei siketek vizsgálatából származó nemzetközi adatok tükrében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73. évf. 2. sz pp. 299–313. DOI: [10.1556/0016.2018.005](https://doi.org/10.1556/0016.2018.005)
- Wolf, M., Stoodley, C. J. (2008). *The story and science of the reading brain*. Thriplow: Icon.

JUHÁSZ, VALÉRIA

DEVELOPING LANGUAGE AWARENESS FOR PRESCHOOLERS AND LOWER SECONDARY STUDENTS WITH DICE GAMES

An adequate level of language awareness is indispensable for literacy learning and further language development. Many young children do not have an adequate level of language awareness when entering school. Both national and international research results urge that we start preparing literacy skills in kindergarten. In addition to general language experience, a conscious focus on language elements also plays a role in this. In this study, we briefly detail the levels of language awareness, and then publish some types of dice games that help children engage in language in a playful, enjoyable way.